

Formy i rezultaty współpracy Państwowego Instytutu Geologicznego z przemysłem i gospodarką w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Types and results of cooperation between State Geological Institute with the industry and economy in the interwar period

Prof. dr hab. Janusz Skoczylas*)

Treść: W artykule zwrócono uwagę na rezultaty działalności w okresie dwudziestolecia międzywojennego głównej jednostki geologicznej kraju, czyli Państwowego Instytutu Geologicznego. Podkreślono przede wszystkim osiągnięcia PIG w zakresie współpracy z gospodarką, przemysłem, górnictwem i administracją państwową. Pracownicy PIG, mimo mało sprzyjających warunków, potrafili współpracować z wszystkimi przedstawicielami gospodarki prywatnej i państwowej. Ponadto udzielali wyjaśnień, opracowywali opinie i ekspertyzy dla osób prywatnych. W ramach przystosowania struktury organizacyjnej PIG do praktycznych działań tworzono nowe placówki takie jak np. Archiwum Wierceń, Pracownię Geofizyki, Pracownię Chemiczną, Biuro Rejestracji Materiałów Użytecznych itp.

Abstract: This paper presents the results of operation of the main geological unit in the country in the interwar period, which is the State Geological Institute. The achievements of the SGI within cooperation with economy, industry, mining and state administration were described. Despite unfavorable conditions, the workers of SGI managed to cooperate with every representative in private and public sector. Moreover, they provided explanation, developed opinions and expertises for individuals. As part of the adaptation of the organizational structure of SGI to practical use of its activities, new units were founded, such as: Drilling Archive, Geophysics Laboratory, Chemical Laboratory, Useful Material Registration Office etc.

Słowa kluczowe:

górnictwo, przemysł, gospodarka, praktyka, surowce mineralne, współpraca

Key words:

mining, industry, economy, practice, minerals, cooperation

1. Wprowadzenie

W nawiązaniu do artykułu pt. „Rozwój poglądów na zakres współpracy teorii i praktyki w geologii w latach 1918-1939” zamieszczonym w nr 7/2013 „Przeгляdu Górniczego” [17] warto prześledzić na konkretnym przykładzie Państwowego Instytutu Geologicznego zakres, formy i rezultaty współpracy tej podstawowej jednostki służby geologicznej państwa polskiego z przedstawicielami przemysłu i praktyki.

Państwowy Instytut Geologiczny powstał, podobnie jak Wszechnica Piastowska w Poznaniu, w dniu 7 maja 1919 r. Jednak podstawy prawne swojej działalności uzyskał uchwałą Sejmu z dnia 30 V 1919 r. Natomiast 28 II 1921 r. rozporządzeniem Rady Ministrów zatwierdzony został statut instytutu. W myśl tego rozporządzenia do zadań instytutu należało:

1. Badanie budowy geologicznej Polski.
2. Układanie i wydawanie map geologicznych Polski.
3. Badanie skał i minerałów użytecznych.
4. Wykonywanie badań hydrogeologicznych.
5. Wykonywanie prac geologicznych zgodnie z zamierzeniami gospodarczymi władz państwowych i przedsiębiorczości prywatnej.

6. Tworzenie i kompletowanie zbiorów petrograficznych i mineralogicznych oraz paleontologicznych, a także kopaliny użytecznych i w ogóle materiałów służących do wyjaśnienia budowy geologicznej kraju i zobrazowania jego bogactw kopalnych.

7. Ogłaszanie sprawozdań z czynności Instytutu i wydawanie periodycznych publikacji naukowych.

Dnia 30 VI 1921r. rozporządzeniem Rady Ministrów zatwierdzony został stan osobowy instytutu liczący 41 pracowników. W latach 1919 – 1938 PIG zatrudniał od 19 do 99 pracowników. Natomiast w dniu 24 III 1923 r. minister przemysłu i handlu zatwierdził strukturę organizacyjną PIG. Instytut dzielił się na 7 wydziałów: naftowo-solny, węglowy, kruszcowy, torfowy, hydrogeologiczny, chemiczny, wydawniczo-kartograficzny.

2. Niektóre rezultaty działalności PIG

Mimo zmieniających się często statutów PIG starał się, na miarę swojego potencjału, a także dotacji, wypełniać nałożone na siebie zadania. Na przykład, w zakresie opracowywania map geologicznych i publikacji, do niewątpliwych osiągnięć PIG zaliczyć można wydrukowanie 217 opracowań w sprawozdaniach, pracach i biuletynach Stacji Geologicznej w Borysławiu, a przede wszystkim 872 komunikatów

*) Instytut Geologii, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

i notatek opublikowanych w „Posiedzeniach Naukowych PIG” (rys. 1, 2). Spośród tych pozycji 20 % dotyczyło zagadnień z zakresu geologii stosowanej [14]. Ogółem publikacje PIG osiągnęły 150 pozycji wydawniczych obejmujących 1209 prac o różnorodnej tematyce, wypełniających aż 1132 arkusze wydawnicze [8].

Dodać jeszcze wypada, że od 20 V 1921 r. do 21 V 1939 r. odbyło się 205 posiedzeń naukowych, na których wygłoszono 884 referaty [4]. W pierwszym dziesięcioleciu istnienia PIG pracownicy tej instytucji, stanowiący blisko 48 % wszystkich geologów w Polsce, zapewnili około 68 % całego dorobku publikacyjnego.

Przypomnieć również można o wydaniu drukiem w skali 1: 750 000 „Mapy Geologicznej Rzeczypospolitej Polskiej” (rys. 4). Ponadto PIG wydał drukiem 4 arkusze mapy geologicznej Polski w skali 1: 100 000 (arkusze „Skole”, „Nadwórna”, „Opatów”, „Kielce”) [16].

W zakresie badań złóż kopalin użytecznych dla rozwoju gospodarki kraju, w wypadku, gdy złoża kopaliny było już znane, współpraca PIG z górnictwem miała na celu osiągnięcie właściwych, tzn. optymalnie korzystnych, rezultatów eksploatacji, a także ponowne oszacowanie lub określenie zasobów złoża. Tej formie współpracy zawdzięczamy m.in. określenie zasobów złóż węgla kamiennego [6], ropy naftowej [18], manganu [10] i wielu innych złóż, w skali pojedynczego stanowiska, regionu lub kraju. Dzięki tego typu intensyfikacji badań poszukiwawczo-znajdujących mogła powstać monografia S. Czarnockiego [5].

3. Współpraca PIG z przemysłem wydobywczym

Współpraca PIG z górnictwem polegać miała na poszukiwaniu i odkrywaniu nowych złóż potrzebnych młodemu państwu kopalin. W tym zakresie PIG może pochwalić się odkryciem przez J. Samsonowicza złóż fosforytów w rejonie Rachowa, odkryciem, przez tego samego geologa, złóż hematytu i perytów w Rudkach, a przede wszystkim odkryciem złóż węgla kamiennego w rejonie Sokala. Do wymiernych sukcesów geologów PIG zaliczyć należy także odkrycie przez J. Czarnockiego nowych wystąpień barytu w rejonie Strawczyzna, a także odkrycie przez E.W. Janczewskiego struktury solnej w Kłodawie.

Ogólny dorobek w zakresie rozpoznania bazy surowcowej w Polsce był cyklicznie przedstawiany w kolejnych publikacjach, przede wszystkim S. Czarnockiego, zamieszczanych głównie w czasopiśmie „Przeгляд Górniczo-Hutniczy”. Wielkim osiągnięciem S. Czarnockiego, docenianym do dzisiaj, jest opracowanie i wydanie drukiem „Mapy Bogactw Kopalnych Rzeczypospolitej Polskiej” wraz ze stosownym, obszernym objaśnieniem [5]. W dziele tym scharakteryzowano, głównie pod względem geologicznym, bazę surowców mineralnych. Podano jej zasoby i wielkość produkcji. Zasługi S. Czarnockiego w kompleksowym opracowaniu złóż kopalin na ziemiach Polski okresu międzywojennego godne są zauważenia i ciągłego podkreślania.

PIG prowadził również wiele prac i misji informacyjnych, wydawał opinie i orzeczenia, głównie dotyczące eksploatacji kopalin użytecznych oraz istniejących warunków hydrogeologicznych zagrażających lub utrudniających ich wydobycie. Do końca 1937 r. PIG wydał około 700 opinii i orzeczeń. Jednak podkreślić wypada, że prawie 65 % tej działalności dotyczyło zagadnień z dziedziny hydrogeologii [15].

W podsumowaniu 14-letniej działalności PIG S. Małkowski stwierdził: „Badania budowy geologicznej Polski

koncentrowały się głównie na terenach ważnych pod względem gospodarczym, a mianowicie w Zagłębiu Węglowym, na terenach naftowych, w Górach Świętokrzyskich, terenach kruszonośnych i na Wołyniu” [12, s. 383].

Współpraca przemysłu wydobywczego i poszukiwawczego z PIG nierozdzielnie związana była ze złożami węgla kamiennego na Górnym Śląsku i odbywała się w czynnych kopalniach (rys. 4, 7). Z kolei prace kartograficzno-poszukiwawcze J. Samsonowicza dotyczące złóż węgla kamiennego na Wołyniu i Podolu odbywały się w warunkach polowych. Prace geologiczne dotyczyły także poszukiwań, określenia zasobów i eksploatacji złóż rud cynkowo-olowiowych, rud żelaza i złóż soli kamiennej i potasowej. Z kolei badania złóż znanych, lecz nieeksploatowanych lub porzuconych przez przemysł, ograniczały się głównie do rejonu Gór Świętokrzyskich, przede wszystkim do badań złóż miedzi w Miedziance i Miedzianej Górze.

Dodać jeszcze wypada, że trwały intensywne poszukiwania oraz eksploatacja złóż ropy naftowej i gazu ziemnego w Karpatach i na przedgórzu, poszukiwania złóż węgla kamiennego w okręgu kieleckim, a także złóż soli w Wieliczce, Bochni, Kałuszu i w Kłodawie [14, 15].

Można zauważyć, że współpraca PIG z przemysłem miała bardzo szerokie i zróżnicowane podstawy, a przez to przybierała różnorodną, nierzadko trudną, z dzisiejszej perspektywy, do odtworzenia formy, kształtu i rezultaty. W bardzo ogólnym ujęciu współpracę PIG z przemysłem wydobywczym można podzielić na planową i doraźną.

W ramach realizowania współpracy z przemysłem o charakterze planowym działały w PIG dwie jednostki terenowe finansowane częściowo również przez gospodarkę. Była to Stacja Geologiczna w Dąbrowie Górniczej, utrzymywana przez Radę Zjazdów przemysłowców Górniczych w Dąbrowie Górniczej z tymczasową siedzibą w Szkole Szttygarów. Budżet tej placówki wyniósł w 1925 r. 4200 zł i był przeznaczony na opłatę kolektora i koszty przejazdów kierownika.

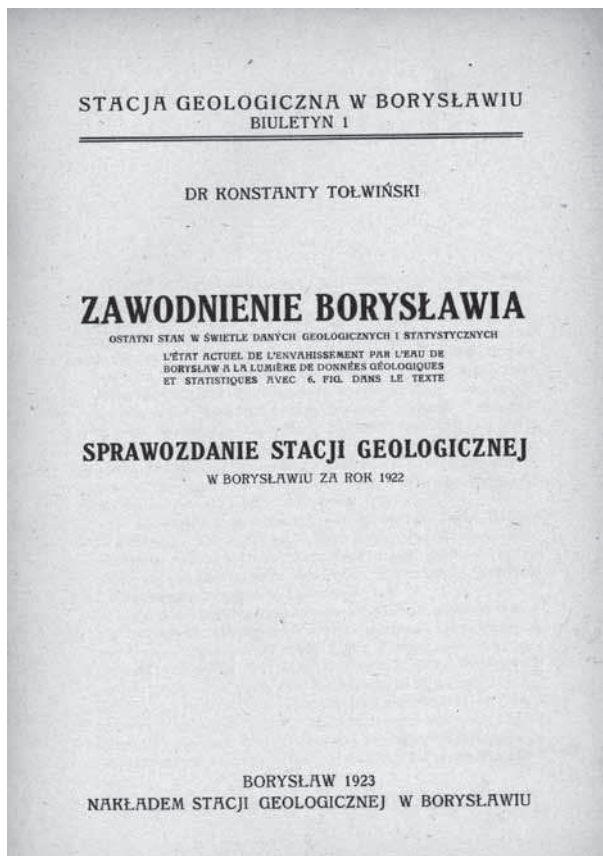
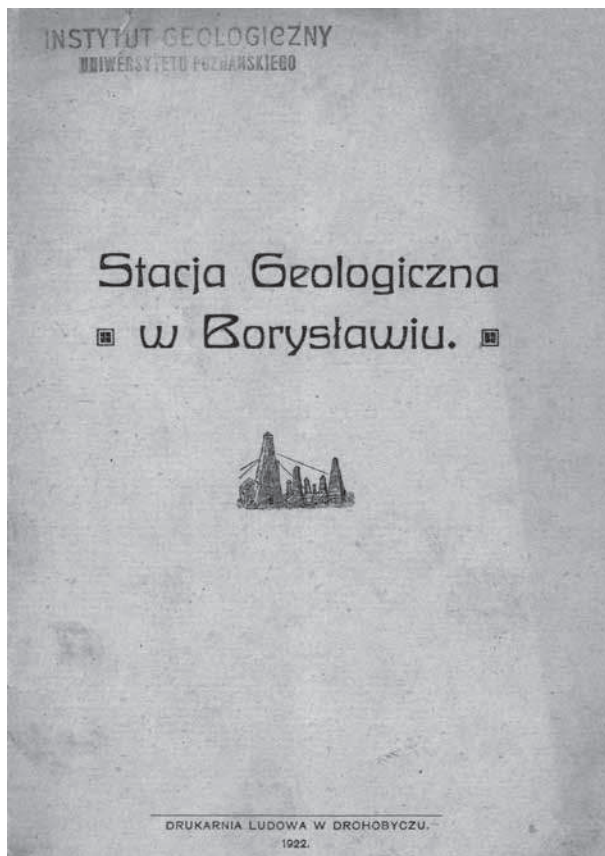
Z kolei Stacja Geologiczna w Borysławiu związana była unią personalną z Wydziałem Naftowo-Solnym PIG i finansowana była przez przemysł naftowy Drohobyckiego Okręgu Górniczego. Głównym celem obydwu stacji była ścisła współpraca z odpowiednimi przedstawicielami przemysłu.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego powstało w PIG wiele, niekiedy doraźnie i okresowo działających pracowni i zespołów dla konkretnych zamówień przemysłu.

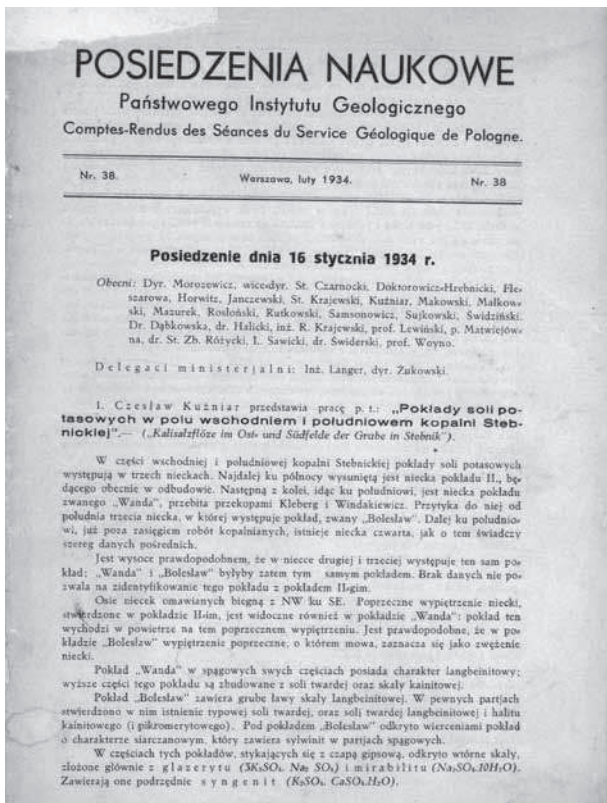
4. Współpraca PIG z jednostkami państwowymi

Ze względu na niewystarczającą samodzielność finansową PIG pracownicy tej instytucji korzystali z różnego rodzaju subsydiów płynących dodatkowo ze strony państwa, przedsiębiorstw państwowych i prywatnych, a także z Funduszu Kultury Narodowej. Największe dotacje otrzymywał PIG od 1925 r. z Wydziału Wojskowego. Pierwsze kredyty przeznaczono na poszukiwanie osadów karbonu produktywnego w Górach Świętokrzyskich. Od 1926 r. przez 12 lat w sprawozdaniach dyrektora PIG efekty finansowanych przez wojsko badań prezentowano w rozdziale kroniki instytutu zatytułowanym „Specjalne poszukiwania geologiczno-górnice przy pomocy robót ziemnych i wiertniczych”.

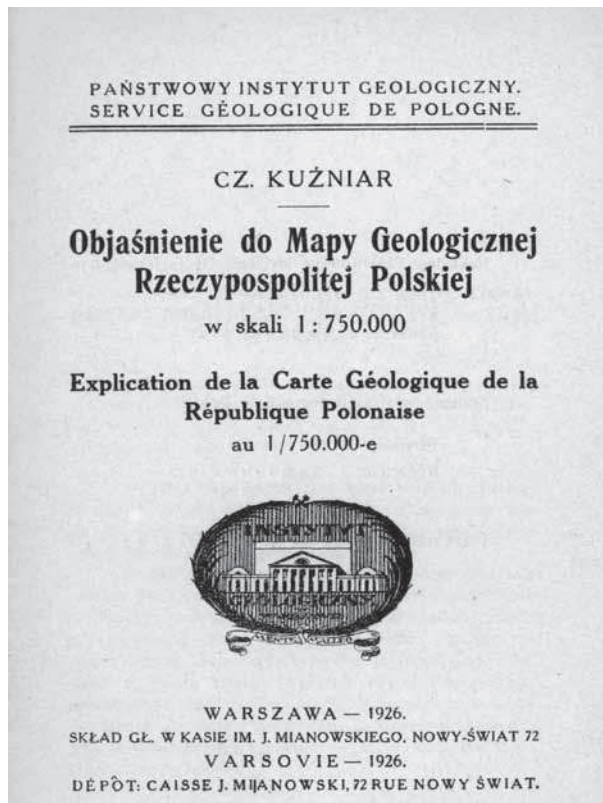
Badaniami objęto przede wszystkim złoża kopalin o znaczeniu strategicznym, a więc osady karbonu produktywnego Górnego Śląska, poszukiwania osadów karbonu produktywnego w Górach Świętokrzyskich, złoża miedzi

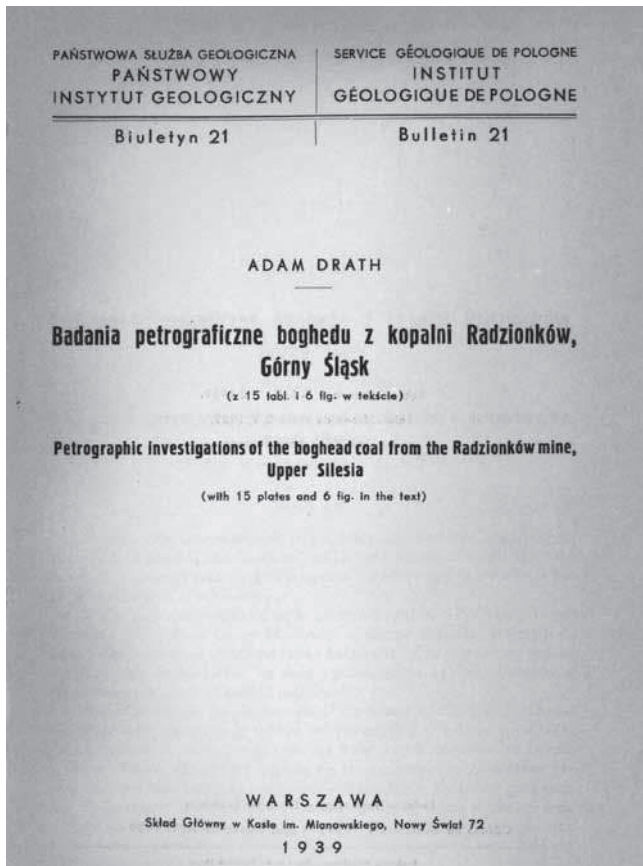
Rys. 1. Wybrane strony tytułowych publikacji Stacji Geologicznej w Boryslawiu
 Fig. 1. Selected front pages of the publication by Geological Station in Boryslaw

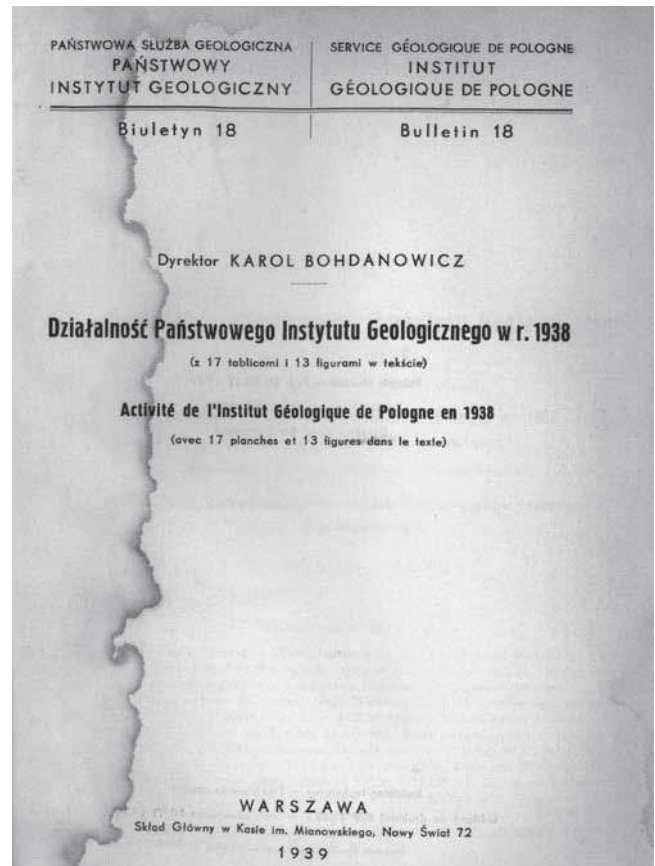
Rys. 2. Strona tytułowa zeszytów pt. „Posiedzenia Naukowe Państwowego Instytutu Geologicznego”
 Fig. 2. Front page of the journals entitled “Research Sessions of the State Geological Institute”

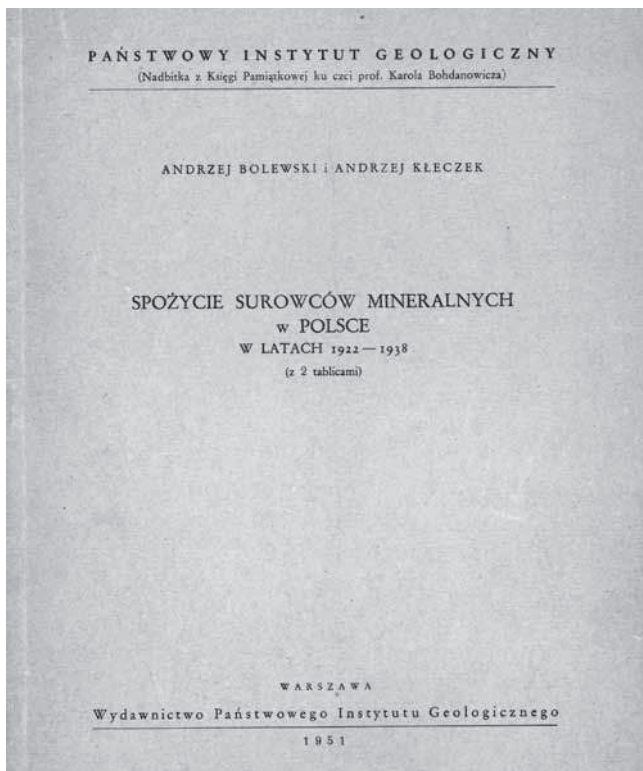
Rys. 3. Okładka książeczki Cz. Kuźniara pt. „Objaśnienie do Mapy Geologicznej Rzeczypospolitej Polskiej” 1:750 000
 Fig. 3. Cover of the booklet by Cz. Kuźniar entitled “Explanation to the Geological Map of the Republic of Poland” 1:750 000

Rys. 4. Strona tytułowa monografii A. Dratha opublikowanej w Biuletynie Państwowego Instytutu Geologicznego
 Fig. 4. Front page of the monograph by A. Drath published in the Bulletin of the State Geological Institute

Rys. 5. Strona tytułowa Biuletynu Państwowego Instytutu Geologicznego nr 18
 Fig. 5. Front page of the Bulletin of the State Geological Institute no. 18

Rys. 6. Okładka nadbitki artykułu A. Bolewskiego i A. Kleczka
 Fig. 6. Cover of the offprint of the paper by A. Bolewski and A. Kleczek

w okolicy Miedzianej Góry, fosforyty w Mielniku nad Bugiem i w Rachowie oraz na Podolu, a także triasowe złoża ołowiu w okolicy Siewierza, złoża kwarcytów pasma Klonowskiego i Wiśniówki Wielkiej koło Kajetanowa w Górach Świętokrzyskich, łupki bitumiczne w tych górach oraz w Karpatach, ślady ropy naftowej w Wójczy i Pielgrzymce koło Jasła, osady karbonu w Dąbiu koło Krakowa, poszukiwania węgla brunatnego w okolicach Rogowa, Ostrowca, Przysuchy, Korytnicy i Nowego Sącza, poszukiwania soli potasowych na Górze św. Małgorzaty pod Łęczycą oraz na Kujawach (Rzadka Wola, Kąkowa Wola i wiele innych). Inwentaryzowano również miejsca występowania rud darniowych na Niżu, wyrobiska rud metali nieżelaznych w okolicy Kielc, a także torfowiska północnej Polski [15].

Znaczących dotacji na badania materiałów drogowych udzielało Ministerstwo Robót Publicznych. Z kolei Ministerstwo Komunikacji wydatkowało znaczne fundusze na analizy chemiczne węgla. Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych „Polmin” zainteresowana była natomiast poszukiwaniami ropy naftowej. Komisja Fosforytowa Ministerstwa Rolnictwa finansowała badania złóż fosforytów.

5. Zmiany organizacyjne w PiG wynikające z rozwoju współpracy z gospodarką

W 1928 r. powstało w PiG Archiwum Wierceń, którego początek stanowiły próbki z tysiąca otworów, ofiarowane przez firmę Rychłowski i S-ka. W latach 1929 – 1934 została utworzona Pracownia Geofizyczna. Do 1934 roku rozwijała się także pracownia mechaniczna prowadząca badania tech-

nicznych własności kamieni budowlanych. W lutym 1932 r. zorganizowano w PIG Biuro Rejestracyjne, którego celem było zbieranie wiadomości dotyczących występowania złóż kopalin użytecznych i ocena ich zasobów. W 1936 r. Biuro Rejestracyjne przemianowano na Biuro Rejestracji Materiałów Użytecznych. W 1936 r. biuro posiadało 3 641 kart informacyjnych o występowaniu złóż kopalin użytecznych na ziemiach polskich.

W latach 1924 – 1935 Laboratorium Chemiczne PIG zatrudniało dodatkowo jednego chemika finansowanego przez Ministerstwo Komunikacji. Zasady funkcjonowania tych pracowni i laboratoriów najlepiej może zilustrować stwierdzenie wieloletniego dyrektora PIG prof. J. Mrozewicza: „Potem Naczelnik Archiwum Wiertniczego p. J. Samsonowicz, który w dalszym ciągu opiekuje się archiwum, udzielał w zamian za dostarczone próby i dane informacji rozmaitym instytucjom rządowym i komunalnym oraz firmom prywatnym. Geolog-asystent dr B. Halicki gromadził w d.ć dane wiertnicze z terenu województw pn - wschodnich, które zwiedzał osobiście celem nawiązania kontaktu z firmami wiertniczymi oraz instytucjami rządowymi i komunalnymi, na których zlecenie wykonywane były wiercenia” [14, s. 52 – 53].

Z materiałów Archiwum Wierceń korzystały najczęściej Dyrekcje Kolei Państwowych, Korpus Ochrony Pogranicza, Batalion Elektrotechniczny, Ministerstwo Poczty i Telekomunikacji, województwo śląskie itp.

Prężnie i systematycznie rozwijająca się Pracownia Chemiczna PIG działała w 90% dla potrzeb przemysłu. Prawie 70% wszystkich analiz, w szczególności węgla, wykonano na zamówienie Ministerstwa Komunikacji. Stosunkowo niewiele prac wykonano dla potrzeb osób prywatnych i przedsiębiorstw prywatnych. W okresie lat 1923 – 1927 zaznaczył się spadek udziału badań chemicznych dla potrzeb własnych PIG (z 43,4% w 1923 r. do 6,5 % w 1927 r.) Nastąpił natomiast znaczny procentowy wzrost analiz wykonywanych na zamówienie władz państwowych (z 39,6 % w 1923 r. do 80,8% w 1927 r.).

Najważniejsze, z punktu widzenia dyrektora, porady i opinie zamieszczano w dorocznej kronice PIG. Na podstawie przedstawianych tam materiałów można było odtworzyć przypuszczalną ilość wydanych orzeczeń i opinii w latach 1927 – 1938. Najwięcej uwagi poświęcono orzeczeniom o poważniejszej randze naukowej, przemysłowej lub praktycznej. Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że w latach 1919-1938 około 76,3% orzeczeń i opinii udzielano instytucjom i przedsiębiorstwom państwowym, a 21,2 % przedsiębiorstwom prywatnym. Tylko 2,5 % orzeczeń wykonano dla osób prywatnych. Według danych zawartych w sprawozdaniach PIG w latach 1919 – 1936 udzielono ponad 584 porad i opinii. Wzrost orzecznictwa datuje się od 1927 r. wzięło w nim udział co najmniej 27 geologów, przy czym 33 % geologów wydało po 1 opinii, około 6,3 % nie wydało ich więcej niż 4.

Z kolei Romuald Rostkoński w latach 1919-1936 wydał sam lub we współpracy z innymi 245 opinii, to jest prawie 42 % wszystkich ekspertyz wydanych przez PIG. Natomiast J. Samsonowicz wydał w tym okresie 124 opinie, a więc około 21,2 % wszystkich opinii. Pięciu geologów (J. Samsonowicz, S. Małkowski, Cz. Kuźniar, J. Czarnocki, R. Rostkoński) wydało w tym okresie 80,5 % wszystkich orzeczeń. Wydaje się, że monopolizowanie tego typu działalności nie mogło wpłynąć ani na jakość wydawanych opinii, ani na odpowiedni rozkład obowiązków pracowników PIG.

Z drugiej jednak strony należy zauważyć, iż większość porad i ekspertyz dotyczyła zagadnień wodnych. W zakresie hydrogeologii najbardziej kompetentną osobą w Polsce był R. Rostkoński, któremu pomagał niekiedy J. Samsonowicz.

6. Podsumowanie

Działające w PIG Pracownia Chemiczna, Biuro Rejestracyjne i Archiwum Wierceń miały na celu przede wszystkim zorganizowanie i ujęcie w planowe ramy trybu udzielania odpowiedzi na zapytania i interpelacje władz państwowych i przedsiębiorstw prywatnych. Działalność PIG w sferze ekspertyz i orzeczeń spotykała się z różną oceną [1, 9]. Dla statutowych i planowanych prac PIG działalność tego typu była raczej uciążliwa i zasadniczo nie przyczyniała się do wzbogacenia naszej wiedzy o budowie geologicznej Polski. Była to raczej działalność gospodarcza przynosząca stosunkowo szybkie zyski zleceniodawcy i wykonawcy. Niekiedy rezultaty tej pracy miały wymiar także oświatowo-popularyzacyjny. Dyrektor PIG w latach 1919 – 1935 J. Mrozewicz traktował ten dział prac PIG jako czynności uboczne instytucji i czuwał nad tym, aby prace tego typu nie miały tylko charakteru usługowego, tzn. aby PIG nie przekształcił się w biuro porad geologicznych [12].

W okresie międzywojennym PIG próbował skupić w swoim ręku większość naukowych i praktycznych tematów prac badawczych (rys. 5). Działalność tej instytucji nawiązywała w pewnym stopniu do inspiratorskiej roli Komisji Fizjograficznej PAU przed 1918 r. W latach 1918 – 1939 pojawiły się różne koncepcje dotyczące organizacji i centralizacji geologii polskiej. Początkowo sądzono, że problemami koordynacji badań geologicznych na ziemiach polskich może się zająć Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Natomiast później, bo w 1936 r. powołano dla tych samych celów Komitet Mineralogiczno-Geologiczny Rady Nauk Ścisłych i Stosowanych. Jednak PIG poprzez swoją działalność naukowo-praktyczną najbliższy był spełnienia zadań, jakie przed nim postawiono w dniu jego otwarcia, a dotyczących właśnie skupienia ogólnego zasobu teoretycznych i praktycznych wiadomości o budowie geologicznej Polski oraz dotyczących inspirowania i sterowania poczynaniami placówek naukowych i górniczych.

Rezultaty pracy PIG służyły i były podstawą wielu analiz społeczno gospodarczych (rys. 6, 2)

Zmiany organizacyjne, jakie następowały od 1937 r., stwarzały podstawy do uzasadnionych nadziei, że zadania te PIG może spełniać w sposób bardziej zgodny z oczekiwaniami i potrzebami państwa i całego środowiska geologów.

Literatura

1. *Bohdanowicz K.*: Działalność Państwowego Instytutu Geologicznego w 1938 r. „Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego” 1939, nr 18.
2. *Bolewski A., Kleczek A.*: Spożycie surowców mineralnych w Polsce w latach 1922 – 1938. Nadbitka z książki Pamiątkowej ku czci prof. Karola Bohdanowicza. PIG. Warszawa.
3. *Czarnocki J.*: Baryt w Górach Świętokrzyskich. Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego 1937, t.12, s. 613-630.
4. *Czarnocki J.*: Przemówienie inauguracyjne Dyrektora. Geologiczny Biuletyn Informacyjny. 1952.
5. *Czarnocki S.*: Objasnienie do mapy bogactw kopalnych Polski. Warszawa 1931.
6. *Czarnocki S.*: Polskie Zagłębie Węglowe w świetle badań geologicznych ostatnich dwudziestu lat (1914-1934), Warszawa 1935.
7. *Drath A.*: Badania petrograficzne boghedu kopalni Radzionków. Górny Śląsk. „Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego”, 1939, nr 21.
8. *Fibich Z.*: Wystawa osiągnięć Instytutu Geologicznego w 50-letniej jego działalności. Biuletyn Instytutu Geologicznego, 1972, nr 252.
9. *Goetel W.*: Współpraca geologów, górników i technologów w rozwiązywaniu zagadnień surowców mineralnych. „Przeгляд Geologiczny” 1954, R.2, nr 6, s. 209-212.

10. *Krajewski R.*: Sprawozdania z poszukiwań rudy manganu na Preluczonym w Górach Czywczyńskich. „Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego” 1938, nr 2.
11. *Kuźniar Cz.*: Objąsnienie do Mapy Geologicznej Rzeczypospolitej Polskiej w skali 1: 750 000 Warszawa 1926.
12. *Malkowski S.*: W sprawie upośledzenia nauk geologicznych w Polsce. Nauka Polska, 1934, t.19.
13. *Malkowski S.*: Józef Morozewicz. W dziesięciolecie zgonu (1941-1951). „Wiadomości Muzeum Ziemi” 1952, t. 6, z. 1.
14. *Morozewicz J.*: Archiwum Wiertnicze. Sprawozdania Polskiego Instytutu Geologicznego, 1932, t.7, z. 3-4.
15. *Rühle E.*: Czterdzieści lat Instytutu Geologicznego, Prace Instytutu Geologicznego, 1960, t. 30, cz.II.
16. *Skoczylas J.*: Rozwój poglądów na zakres współpracy teorii i praktyki w geologii w latach 1918 – 1939. „Przełąd Górniczy”, t. 69, nr 5, s.138 – 142.
17. *Skoczylas J.*: Dorobek nauk geologicznych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. „Przełąd Górniczy”, t. 68, nr 7, s.106-111.
18. *Tołwiński K.*: Kopalnie nafty i gazów ziemnych w Polsce. Warszawa - Borysław - Lwów 1934 – 1937.

NACZELNY REDAKTOR

w zeszycie 1-2/2010 Przełądu Górniczego, zwrócił się do kadr górniczych z zachętą do publikowania artykułów ukierunkowanych na wywołanie

POLEMIKI – DYSKUSJI.

Trudnych problemów, które czekają na rzetelną, merytoryczną wymianę poglądów – jest wiele! Od niej – w znaczącej mierze – zależy skuteczność praktyki i nauki górniczej w działaniach na rzecz bezpieczeństwa górniczego oraz postępu technicznego i ekonomicznej efektywności eksploatacji złóż.

**Od naszego wysiłku w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań
– zależy przyszłość polskiego górnictwa!!!**